

אגודה לאומית לקימום אנשים
עם מוגבלות שכלית בישראל (ע"ר)

”חורים” ברצף התעסוקתי של אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית בישראל

המחקר הוזמן על ידי אקים ישראל | מחבר: מר שלום בוקניק

מחבר המחקר

שלום בוקניק הוא חוקר יישומי, בעל תואר שני מאוניברסיטת בר אילן במדעי החברה בחוג לפסיכולוגיה חברתית. בעל תואר ראשון בחוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, במכללה האקדמית בעמק יזרעאל, במסלול סוציולוגיה ארגונית וניהול משאבי אנוש. בנוסף המחבר הוא מנהל תוכן בקרן רוטשילד קיסריה ועוזר הוראה במכללה האקדמית עמק יזרעאל.

עריכה לשונית - אסנת גזית

עיצוב גרפי - לימור עציון

דפוס - קובי רן

תל אביב, דצמבר 2012

אחד התחומים המשפיעים ביותר על חייו של אדם - כל אדם - הוא התעסוקה.

מנתונים רשמיים עולה כי כ- 11,000 אנשים עם מוגבלות שכלית אינם משולבים במסגרות תעסוקה של משרד הרווחה (מרכז יום, מע"ש או תעסוקה נתמכת). ידוע לנו שחלקם הקטן בלבד, מועסק בשוק העבודה החופשי. מדוע הם בוחרים שלא להשתלב במסגרת תעסוקה? האם הם באמת בוחרים בכך או שמא המציאות נכפתה עליהם בשל היעדר תכניות תעסוקה באזור מגוריהם או בשל חוסר אמון בהיצע התוכניות הקיים? או שמא שוק העבודה החופשי בין אם במגזר הציבורי ובין אם במגזר הפרטי לא פותח מספיק את שעריו לאנשים עם מוגבלות שכלית?

כארגון הורים המקדם את זכות הבחירה וההבעה האישית של האנשים שבהם אנו תומכים, יזמנו מחקר זה באקים על מנת לעמוד מקרוב על תחושותיהם ורצונותיהם של אנשים עם מוגבלות שכלית, תחושות הוריהם ואנשי מקצוע, ולהציף את הצרכים לפיתוח הנדרש.

מהמחקר ניתן לראות בביור עד כמה חשוב לאנשים עצמם לעבוד, להיות שייכים לחברה - הן במסגרת קבוצת השווים שלהם והן בחברה 'הרגילה' - וכן גם לקבל שכר לעמלם, דבר שמפתח את תחושת הערך העצמי והחיוניות שלהם.

עוד עולה כי ההיצע התעסוקתי היום הינו חסר ביותר, בעיקר בפריפריה ובמגזר הערבי. ההיצע צריך להתפתח, כך שיכלול עוד מרכזי יום לאנשים סיעודיים בני 21+ וכך שיימנע את ההסללה האוטומטית של בוגרי בתי הספר לחינוך מיוחד למע"שים (מרכזי עבודה שיקומיים). ממסקנות המחקר ניתן ללמוד כי הרצף צריך להיפתח כבר בבתי הספר שבהם ייערך אבחון תעסוקתי לקראת סיום הלימודים, ויימשך להכשרה תעסוקתית שכה חסרה היום, ומשם להשמה במקום שיתגמל את האדם בכבוד וייתן דגש על התפתחותו האישית, המקצועית והחברתית. אחד המודלים שצריך להופיע ברצף זה הינו מודל שאקים פיתחה - מרכז עבודה בשוק החופשי בליווי של מדריכים (מע"ש תעשייתי). אך אין בכך די. יש לפתוח עסקים חברתיים לתעסוקת אנשים עם מוגבלות שכלית ("מגזר רביעי") ועוד תכניות רבות. משרד הרווחה כבר החליט על אימוץ מודל המע"ש התעשייתי ופועל בנושא הרחבת הרצף. אנו מקוים שמחקר זה יסייע לקובעי המדיניות בפיתוח וקידום הנושא.

אציין כי בעולם המתקדם, המגמה היא לפעול לסגירתם של המע"שים ולהפיכתם למרכזים רב נכוניים לפיתוח תעסוקה-מרכזים המפתחים את תחום התעסוקה של כל אדם באופן אישי באמצעות מאמני תעסוקה, מספקים הכשרה והשמה בשוק העבודה החופשי תוך מתן ליווי מתמיד ברמות משתנות.

אנשים עם מוגבלות מעידים כי יציאתם מהמע"ש לעולם תעסוקתי מכבד, מתגמל ומקדם, גרמה לשינוי דרמטי בתחושת הערך העצמי שלהם. גם בארץ השינוי התחיל להתרחש, אך אנו רק בתחילתה של הדרך.

תודתי והערכתי לסמנכ"לית אקים, עו"ד שירלי גלאור, לרכזת מרכז המידע באקים, עו"ד נועה ביתן, לרכזי הסינגור שסייעו בהבאת הקולות מהשטח שכל כך מבקשים להישמע, וכן לכותב המחקר שלום בוקניק.

בברכה,
סיגל פרץ יהלומי
מנכ"לית אקים ישראל

3	תקציר
4	רקע
4	תעסוקה כמרכיב מרכזי באיכות חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית
4	חקיקה מקדמת תעסוקה של אנשים עם מוגבלות
6	נתונים
9	המחקר
9	מטרת המחקר
9	שיטת המחקר
9	ממצאי המחקר
9	• עמדות אנשים עם מוגבלות שכלית ובני משפחותיהם בנושא תעסוקה
10	• "חורים" ברצף התעסוקתי - קשת גדולה של אתגרים, קשת מצומצמת של מענים
13	• פתרונות עצמאיים לתעסוקה
14	• תפיסת ההורים את המסגרת התעסוקתית הרצויה לילדיהם
19	• מה מרוויחים וכמה זה עולה לנו? גמול וחסמי עלויות: כסף, הוצאות ותשלומים
20	דיון
23	המלצות
24	מגבלות המחקר
25	רשימת מקורות

בשנת 2010 פרסם משרד הרווחה והשירותים החברתיים סקירה הכוללת בין היתר נתונים על אנשים עם מוגבלות שכלית התפתחותית בישראל. על פי הנתונים בארץ יש כ-11,000 אנשים עם מוגבלות שכלית בגילאי עבודה המתגוררים בבית משפחתם, אשר אינם נמצאים במסגרת תעסוקתית של משרד הרווחה (מע"ש, מרכז יום טיפולי ותעסוקה נתמכת). **קבוצה זו מהווה כ-75% מכלל האנשים עם מוגבלות שכלית בגיל עבודה המתגוררים בבית המשפחה.**

מטרת המחקר היא לאתר מהם החסמים העיקריים, אשר הביאו לשיעור תעסוקה כה נמוך בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית המתגוררים בבית המשפחה, ומותירים אנשים רבים מחוץ למסגרות התעסוקה המוצעות על ידי משרד הרווחה.

שיטת המחקר הינה שילוב בין מחקר איכותני למחקר כמותי. המחקר האיכותני התבצע באמצעות 18 ראיונות עומק עם משפחות שלהן ילדים עם מוגבלות שכלית ברמות שונות ובגיל עבודה, ועם 5 מנהלי מסגרות תעסוקה. בנוסף, נערכו 20 ראיונות בסיסיים עם אנשים בעלי מוגבלות שכלית, ברמה קלה עד בינונית, אשר נמצאים במסגרת תעסוקתית. על בסיס ממצאי הראיונות פותח שאלון, שבחן עמדות, צרכים, חששות ומאפיינים סוציו-דמוגרפיים של אנשים עם מוגבלות שכלית והוריהם. השאלון הופץ בקרב 130 משפחות של אנשים בעלי מוגבלות שכלית בגיל עבודה, כמו גם משפחות שילדיהן נמצאים לקראת סיום חוק חינוך חובה.

ממצאי המחקר מצביעים על רצונם של האנשים עצמם להיות חלק ממסגרת תעסוקתית, ועל רצונם העז של הורים לשלב את ילדיהם במסגרות תעסוקה. לצד זאת, נמצא כי הורים רבים מתנגדים לשלב את ילדיהם במסגרות תעסוקה קיימות שלדעתם אינן מתאימות לילדם. נמצא כי קיים פער בין תפיסת ההורים את מטרות מסגרות התעסוקה ואופי השירותים שברצונם לקבל, לבין תפיסת מרכזי התעסוקה את תפקידם ואת אופי השירותים שהם מספקים. עוד נמצא, כי רצף התעסוקה שמספק משרד הרווחה אין בכוחו לתת מענה למגוון הצרכים של אנשים עם מוגבלות שכלית, וכתוצאה מכך רבים מהם לא מוצאים מסגרת תעסוקתית מתאימה. היעדר מענה מתאים למגוון הצרכים השונים של אנשים עם מוגבלות שכלית, יצר מעין "חורים" ברצף התעסוקתי, שרבים מהם "נופלים" בהם. היעדר מענה מתאים לצורכי האנשים בולט במיוחד ביישובי הפריפריה בכלל, ובמגזר הערבי בפרט.

על אף שישנם אנשים עם מוגבלות שכלית אשר נמצאה להם תעסוקה אלטרנטיבית, בין אם בעסק משפחתי ובין אם בשוק החופשי, הרוב הגדול מוצאים עצמם חסרי כל מעש. הישארותם של אנשים עם מוגבלות שכלית בביתם, ללא מסגרת תעסוקתית, מונעת מהם את האפשרות ליהנות מהרווחים הטמונים בשילוב בתעסוקה.

המחקר זיהה את הצרכים העיקריים שלדעת בני המשפחה חייבים לקבל מענה במסגרת תעסוקתית. על פי המחקר הצרכים המרכזיים הם: התאמה בין הכישורים, היכולות ונטיות לבו של האדם לבין התעסוקה בה ישולב; ממשק עם אוכלוסייה נורמטיבית; והתאמה למאפיינים של האדם: רמת המוגבלות השכלית והתפקודית, הגיל ונראות המוגבלות לאנשים האחרים במסגרת בה הם פועלים.

עוד נמצא כי בני המשפחה אינם רואים בנושא הכספי (הוצאות נסיעה וגמול עבור עבודתם) חסם אשר מונע את השתלבות ילדיהם במסגרת תעסוקה.

בסיומו של המחקר מוצגות המלצות להעלאת שיעור התעסוקה בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית ולפתרון החסמים שנמצאו. בין יתר ההמלצות, מוצע להתמקד בפיתוח מודלים נוספים של תעסוקה, כגון מע"ש תעשייתי או מע"ש חקלאי. בנוסף, מוצע לתת פתרונות ממוקדים בשלב המעבר ממסגרת חינוכית למסגרת תעסוקתית, לפעול להטמעת עמדות חיוביות בקרב מעסיקים כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית, לקיים פעילות ממוקדת בפריפריה ובמגזר הערבי ועוד.

1) תעסוקה כמרכיב מרכזי באיכות חייהם של אנשים עם מוגבלות

תחום התעסוקה ממלא מקום מרכזי בחייו הבוגרים של האדם, ומשפיע בצורה משמעותית על תפיסתו העצמית ועל איכות חייו. שילוב אדם בעולם העבודה מסמל את היותו חלק חיוני ויצרני מהחברה, ועונה הן על ציפיותיו והן על ציפיות החברה (Cinamon & Gifsh, 2004). בספרות המחקרית ישנה הסכמה בנוגע לתרומתה של תעסוקה לשילובם של אנשים עם מוגבלות בחברה, וכן לקידום עצמאותם ושיפור איכות חייהם. תעסוקה אף עשויה להוות תהליך העצמה, במהלכו אנשים עם מוגבלות חשים שליטה גבוהה יותר בחייהם. בנוסף, עבודה לרוב מגדילה משאבים העומדים לרשותו של העובד, ובכך מאפשרת שיפור ברמת חייו ותורמת להגברת עצמאותו (רימרמן וכץ, 2004; Huang & Rubin, 1997).

כיום מקובלת התפיסה כי על החברה מוטלת האחריות והחובה לספק גישה שווה הזדמנויות לתעסוקה עבור אנשים עם מוגבלות, ובהם אנשים עם מוגבלות שכלית.

2) חקיקה מקדמת תעסוקה של אנשים עם מוגבלות

כיום מקובלת התפיסה כי על החברה מוטלת האחריות והחובה לספק גישה שווה הזדמנויות לתעסוקה עבור אנשים עם מוגבלות, ובהם אנשים עם מוגבלות שכלית.

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, שנחקק בארץ בשנת 1998, נועד להבטיח את שילובם ושיתופם של אנשים עם מוגבלות בחברה ובכל תחומי החיים. בהקשר התעסוקתי, החוק קובע כי **אסור להפלות אדם בשל מוגבלותו**, מבחינת: קבלה לעבודה, תנאי עבודה, פיטורין או פיצויי פיטורין והטבות לרגל פרישה. בנוסף, בחוק סעיף המחייב כל מעסיק בשוק החופשי, המעסיק יותר מ-25 עובדים, **לפעול לייצוג הולם של אנשים עם מוגבלות** בקרב עובדיהם. סעיף חובת הייצוג הולם קיים גם בחוק שירות המדינה (מינויים), ולפיו מחויבים כל משרד ממשלתי וכל יחידת סמך בשירות המדינה לתת ביטוי הולם לייצוגם של אנשים עם מוגבלות.

חוק הסעד (טיפול במפגרים), שנחקק בשנת 1969, נועד להסדיר את זכויותיהם של אנשים עם מוגבלות שכלית במהלך חייהם. בשנת 2000 תוקן החוק ביוזמתה של אקים. על פי התיקון, המדינה חייבת לספק סידור יומי או סידור חוץ-ביתי לכל אדם עם מוגבלות שכלית הזקוק לכך. סידור יומי מוגדר כולל גם השמה במסגרת תעסוקתית. עד לתיקון של חוק הסעד, השמת אנשים עם מוגבלות שכלית במסגרות דיור ובמסגרות תעסוקתיות הייתה תלויה בתקציב ובקיומן של מכסות. משמעות התיקון היא כי **המדינה מחויבת לספק לאדם עם מוגבלות שכלית מסגרת תעסוקתית**.

תקנות שכר מינימום (שכר מותאם לעובד עם מוגבלות ובעל יכולת עבודה מופחתת), תשס"ב-2002, שהותקנו מכוח חוק שכר מינימום, נועדו לאפשר מתן שכר מינימום מותאם לעובדים עם מוגבלות, אשר יכולת עבודתם מופחתת בשל מוגבלותם. תקנות אלו נועדו להוות תמריץ למעסיקים להעסיק אנשים עם מוגבלות.

בנוסף לאלו, ישנן הצעות חוק שנועדו לקדם את נושא העסקת אנשים עם מוגבלות, כגון הצעת חוק בדבר העדפת גופים המעסיקים אנשים עם מוגבלות במכרזים של המדינה, עידוד רכישה ממפעלים מוגנים ועוד.

מעבר להסדרי החקיקה האמורים, המטה לשילוב אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה במשרד התמ"ת מזמין מעסיקים של אנשים עם מוגבלות, או מעסיקים המבקשים לקלוט אדם עם מוגבלות, לפנות בבקשה להשתתפות המדינה במימון ההתאמות הנדרשות בשל מוגבלותו של העובד ובהתייחס לצרכיו. בנוסף, משרד התמ"ת מעניק למעסיקים המבקשים לקלוט עובדים עם מוגבלות סיוע כספי באמצעות השתתפות בעלות השכר של העובד למשך 30 חודשים, בהתאם לקריטריונים שנקבעו.

חוקים אלו, המחייבים העסקת אנשים עם מוגבלות או אשר נועדו לקדם תעסוקה של אנשים עם מוגבלות, וההצעות לתיקוני חקיקה עתידיים - חשובים לקידום תעסוקתם. אך אין בכך די. מרבית החוקים הקיימים אינם מיושמים, בעיקר בשל כך שיש צורך בשינוי בתפיסת החברה את האנשים עם המוגבלות, ובהם אנשים עם מוגבלות שכלית.

"מרבית החוקים הקיימים שנועדו לקדם תעסוקה של אנשים עם מוגבלות אינם מיושמים בעיקר בשל כך שיש צורך בשינוי בתפיסת החברה את האנשים עם המוגבלות ובהם אנשים עם מוגבלות שכלית."

1) נתונים על תעסוקת אנשים עם מוגבלות

על פי נתונים של משרד התמ"ת (2010), 74% מכלל האוכלוסייה ללא מוגבלות בישראל נמצאת במעגל התעסוקה. לעומתם, בשוק התעסוקה משולבים רק 46% מהאנשים עם המוגבלויות. בסוגייה זו המצב בישראל מעט טוב יותר מאשר במדינות ה-OECD, שם אחוז האנשים עם מוגבלות שנמצא בשוק התעסוקה עומד על 43.6%. יחד עם זאת, כאשר מסתכלים על המדינות המובילות במידת שילוב האנשים עם המוגבלויות בתעסוקה, נראה כי ממוצע התעסוקה ב-6 המדינות המובילות גבוה באופן משמעותי ועומד על 57%.

בתחום התעסוקה של אנשים עם מוגבלויות מקובל לבצע הבחנה בין אנשים עם מוגבלות חמורה, לבין אנשים עם מוגבלות חמורה מאוד. אנשים עם מוגבלות חמורה משולבים בתעסוקה באחוזים גבוהים יותר מאשר אנשים עם מוגבלות חמורה מאוד. על פי נתוני משרד התמ"ת, כ-55% מהאנשים עם המוגבלות החמורה משולבים בתעסוקה, לעומת כ-35% בלבד מהאנשים עם המוגבלות החמורה מאוד (משרד התמ"ת, 2010).

המגמה העולמית כיום היא **לפעול על מנת לשלב את האנשים עם המוגבלויות בשוק התעסוקה**, ובמידת האפשר לצמצם את תלותם בקצבאות.

“No more support than needed and no less than necessary”.
(WASE) World Association for Supported Employment.

2) נתונים על אנשים עם מוגבלות שכלית בישראל

על פי נתוני משרד החינוך (2010), בישראל ישנם כ-9,500 ילדים עם מוגבלות שכלית במערכת החינוך. הילדים לומדים במסגרת חוק חינוך חובה בבתי ספר לחינוך מיוחד עד לגיל 21, ומיעוטם משולב בבתי ספר רגילים עד גיל 18. לאחר מכן יש באפשרותם להשתלב באחת ממסגרות המוסדרות הבאות: מרכז יום (לאנשים עם מוגבלות שכלית עמוקה או קשה) תעסוקה מוגנת (עבודה במפעל שיקומי - מע"ש), תעסוקה נתמכת (עבודה בשוק החופשי באמצעות המע"ש), בנוסף, קיימת אפשרות להשתלב בשוק העבודה החופשי באופן עצמאי.

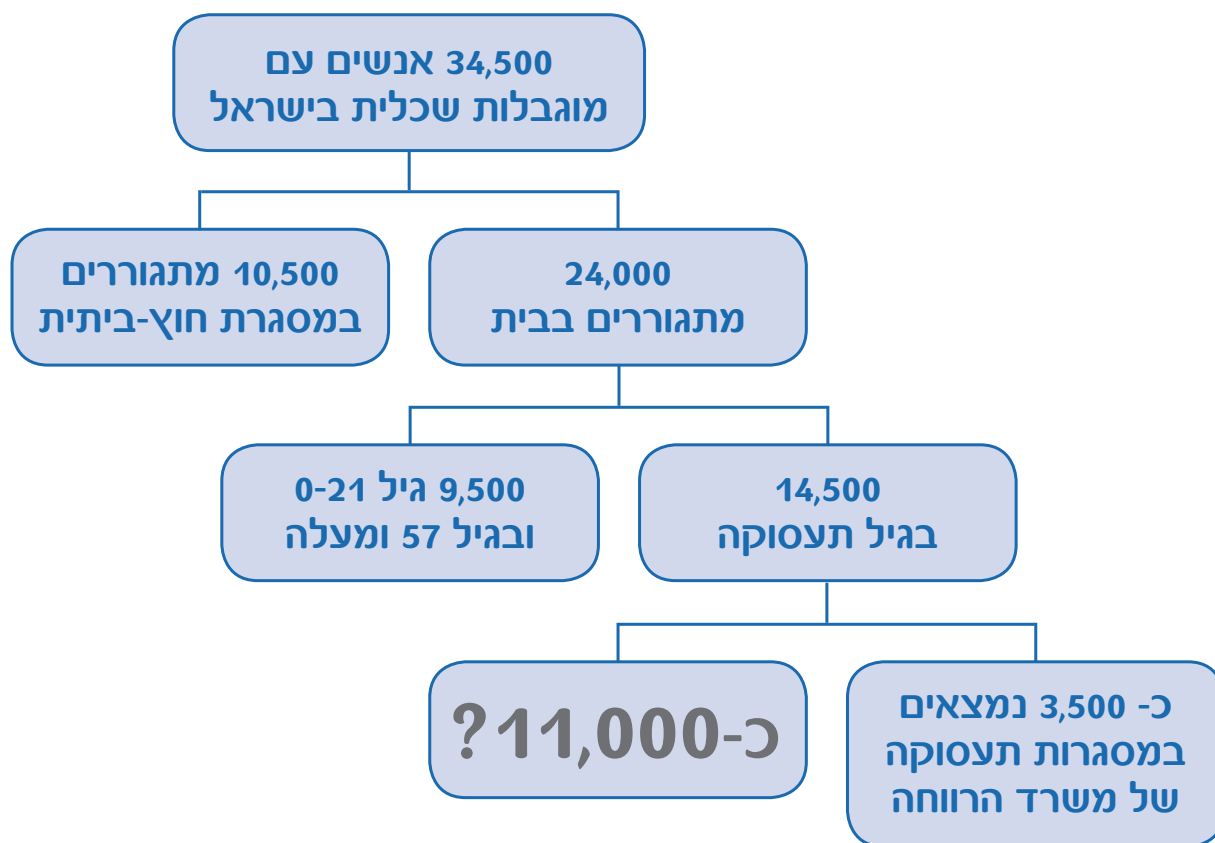
3) נתונים על תעסוקת אנשים עם מוגבלות שכלית

בשנת 2010-2011 משרד הרווחה סיפק שירותי תעסוקה לכ-5,600 אנשים עם מוגבלות שכלית המתגוררים בבית המשפחה או במסגרת דיור בקהילה (הוסטלים ודירות), על פי הפילוח הבא:

- א. 71 מע"שים, שהיוו מקום תעסוקה לכ-3,400 אנשים עם מוגבלות שכלית.
- ב. 41 מרכזי יום טיפוליים, המטפלים בכ-1,400 אנשים עם מוגבלות שכלית.
- ג. בנוסף, כ-800 אנשים עם מוגבלות שכלית משולבים בתעסוקה נתמכת בשוק החופשי.

מספר האנשים עם מוגבלות שכלית המתגוררים במסגרות דיור בקהילה הינו כ-2,650. בהיעדר נתונים מדויקים, אנו מניחים כי מרבית האנשים המתגוררים במסגרת דיור בקהילה נמצאים במסגרת תעסוקתית כלשהי, כך שכ-80% מהם נמצאים במסגרת תעסוקתית של הרווחה וכ-20% בשוק החופשי. בהתאם לאמור, כ-2,100 אנשים המתגוררים במסגרת דיור בקהילה נמצאים במסגרת תעסוקתית של המדינה. מספר זה של מועסקים יש להפחית מסה"כ המועסקים במסגרות של המדינה (5,600 אנשים כאמור לעיל).

לפיכך מתוך 14,500 אנשים בגיל תעסוקה המתגוררים בבית המשפחה, רק 3,500 אנשים נמצאים במסגרות תעסוקה של המדינה. לסיכום - שיעור התעסוקה בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית המתגוררים בבית המשפחה הוא 25% בלבד. אין נתון על מספר האנשים עם מוגבלות שכלית המועסקים בשוק העבודה החופשי שלא במסגרת תעסוקה נתמכת, אך ההערכה היא שמדובר במאות בודדות.

לסיכום

ניתן לסכם ולומר, שרובם המכריע של האנשים עם מוגבלות שכלית שבגיל העבודה, אשר גרים בבית הוריהם, אינם משולבים במסגרת תעסוקה מוסדרת כלשהי. שיעור האבטלה בקרבם גבוה עשרות מונים משיעור המובטלים באוכלוסייה הכללית, וגבוה משמעותית מאחוז האנשים אשר מוגדרים כסובלים ממוגבלות חמורה. כל זאת למרות חוק הסעד (טיפול במפגרים) והתיקון לחוק משנת 2000, על פיהם חובת המדינה לדאוג לכל אדם עם מוגבלות שכלית למסגרת תעסוקה יומית.

השאלה המרכזית אשר עולה מנתוני תעסוקה אלו הינה - מהם החסמים המרכזיים שעומדים בפני שילובם של אנשים עם מוגבלות שכלית במסגרות התעסוקה שמוצעות על ידי המדינה?

“רובם המכריע של האנשים עם מוגבלות שכלית בגיל העבודה, אשר גרים בבית הוריהם, אינם משולבים במסגרת תעסוקה מוסדרת כלשהי. שיעור האבטלה בקרבם גבוה עשרות מונים משיעור המובטלים באוכלוסייה הכללית, וגבוה משמעותית מאחוז האנשים אשר מוגדרים כסובלים ממוגבלות חמורה.”

מטרות המחקר

מטרת המחקר היא להתחקות אחר החסמים, אשר מותירים אנשים רבים כל כך עם מוגבלות שכלית הגרים בבית הוריהם מחוץ למסגרות התעסוקה המוצעות על ידי משרד הרווחה. כמו כן, המטרה היא לזהות את המאפיינים שרצוי כי יתקיימו במסגרות תעסוקה, לדעתם של האנשים עצמם ושל הורים לאנשים עם מוגבלות שכלית, ולבחון את הפערים בין הרצוי למצוי בסוגייה זו.

שיטת המחקר

המחקר נערך בשני שלבים: **שלב איכותני** ושלב כמותי. בשלב האיכותני נערכו 18 ראיונות עומק עם הורים לאנשים עם מוגבלות שכלית, 5 ראיונות עומק עם מנהלי מסגרות תעסוקה ו-20 ראיונות מובנים עם אנשים עם מוגבלות שכלית קלה. הראיונות עובדו באמצעות ניתוח תוכן, כך שכל אמירה שחזרה על עצמה בקרב 3 מראיינים לפחות, מאותה קבוצה, התקבלה כממצא. על בסיס ממצאי הראיונות פותח שאלון שבחן את עמדות ההורים כלפי תעסוקת אנשים עם מוגבלות שכלית, ציפיות ההורים ממסגרות תעסוקה לאנשים עם מוגבלות שכלית, חששות ההורים משילוב ילדיהם במסגרות תעסוקה ומאפיינים סוציו-דמוגרפיים של אנשים עם מוגבלות שכלית והוריהם. **בשלב הכמותי** השאלון הופץ בקרב 131 הורים לאנשים עם מוגבלות שכלית: הורים לאנשים עם מוגבלות שכלית בגיל התעסוקה ($n=81$) והורים למתבגרים עם מוגבלות שכלית שנמצאים על סף סיום חוק חינוך חובה ($n=50$).

ממצאי המחקר

1) עמדות אנשים עם מוגבלות שכלית ובני משפחה כלפי תעסוקה

במסגרת המחקר רואיינו אנשים עם מוגבלות שכלית הנמצאים במע"ש, אנשים שנמצאים בשוק החופשי וכן מתנדב אחד. האנשים שרואיינו הביעו את החשיבות של התעסוקה עבורם. בנוסף לכך שעצם ההליכה לעבודה תורמת לתחושת ההערכה העצמית שלהם, ההצלחה בעבודה וקבלת פידבקים מצד הממונים או מנהלי המסגרת גורמות להם לתחושה טובה ומחזקת את ביטחונם העצמי.

"אני גאה בזה שאני מצליחה".

"אני מעדיף ללכת לעבודה כי משעמם לי".

"אני שמחה שהתקדמתי ואני כבר לא במפעל (מוגן)".

ההצלחה בעבודה וקבלת פידבקים מצד הממונים או מנהלי המסגרת גורמת לאנשים המועסקים לתחושה טובה ומחזקת את ביטחונם העצמי.

כל ההורים המראיינים ($n=18$) וכל ההורים אשר השיבו על השאלונים במדגם ($n=131$) - הביעו עמדות ותפיסות על פיהן **תעסוקה היא הדבר הטוב והרצוי ביותר עבור בן משפחתם עם המוגבלות השכלית**. ממצא זה חשוב, מאחר שהוא פוסל את האפשרות לחסם תודעתי של המשפחות לגבי חשיבות היות ילדיהן במסגרת תעסוקתית. על פי ממצאי המחקר, **כל המשפחות מודעות היטב לחשיבותה של התעסוקה מבחינת איכות חייו של האדם עם המוגבלות השכלית**. משמע, חוסר מודעות לחשיבות התעסוקה אינו גורם אשר משפיע על החלטת ההורים לא לשלב את ילדיהם במסגרת תעסוקתית. יחד עם זאת, רק 18% מההורים טענו כי ישלבו בכל מחיר את ילדיהם.

במסגרת תעסוקה. יתר ה-82% התנו את שילוב ילדיהם במסגרת תעסוקתית בכך שמסגרת זו תעמוד בקריטריונים מסוימים שלדעתם הכרחיים. **הממצאים בנושא זה מצביעים כי מחד גיסא, קיים רצון עז של הורים לשלב את ילדיהם במסגרות תעסוקה, ומאידך גיסא - התנגדות, בעוצמות משתנות, לשילובם של הילדים במסגרות שלדעתם אינן מתאימות.**

“על פי ממצאי המחקר כל המשפחות מודעות היטב לחשיבותה של התעסוקה לאיכות חייו של האדם עם המוגבלות השכלית.”

2) “חורים” ברצף התעסוקתי של אנשים עם מוגבלות שכלית - קשת גדולה של אתגרים, קשת מצומצמת של מענים

מהמחקר עולה, כי אין בכוחם של פתרונות התעסוקה, אשר מוצעים על ידי המדינה, לספק את צורכי מגוון האנשים עם מוגבלות שכלית בישראל. בעוד שהמדינה מציעה 3 סוגי מסגרות תעסוקה: מרכז יום לאנשים ברמת תפקוד נמוכה, מעישים לאנשים ברמת תפקוד בינונית ותעסוקה נתמכת לאנשים ברמת תפקוד בינונית-גבוהה, בפועל יש צורך ברצף תעסוקתי צפוף הרבה יותר על מנת לאפשר ליותר אנשים עם מוגבלות שכלית למצוא מסגרות תעסוקתיות שמתאימות להם.

“דחיקתו של אדם עם מוגבלות שכלית ממסגרת אשר בה השתלב, לרוב עשויה להשאירו תקופה ארוכה ללא מסגרת כלל.”

א. “הנופלים בין הכיסאות”

ההורים ומנהלי המעישים/מרכזי היום, ציינו את הקושי הקיים עם “אנשי האמצע”. תחת הגדרה זו נמנו:

א. אנשים עם מוגבלות שכלית, אשר יכולותיהם הפיזיות והקוגניטיביות גבוהות ביחס לתעסוקה המוצעת במעישי, אך יכולתם להשתלב בתעסוקה נתמכת מחוץ למעישי היא נמוכה.

ב. אנשים עם מוגבלות שכלית, אשר יכולותיהם הפיזיות והקוגניטיביות גבוהות ביחס לתעסוקה המוצעת במרכזי יום טיפולי, אך יכולתם להשתלב בתעסוקה במעישי היא נמוכה.

ג. אנשים עם מוגבלות שכלית, שיכולים להשתלב במעישי או במסגרת יום, אך סובלים מבעיה רפואית שלא מקבלת מענה במרכז תעסוקה המתאים לרמת תפקודם.

ד. אנשים עם מוגבלות שכלית, בעלי יכולות מוטוריות וקוגניטיביות מתאימות, אך עם בעיות התנהגותיות מורכבות, אשר למסגרות התעסוקה המוצעות אין יכולת לתת להם מענה הולם.

ה“נופלים בין הכיסאות” (או מצבים דומים למתואר) לעיתים קרובות לא משולבים במסגרת תעסוקתית. במקרים אלו ניתן לומר שהרצף התעסוקתי עבורם אינו רצוף, אלא רווי חורים שבהם נופלים רבים.

"יש לו פוטנציאל, אני מאוד מחבבת אותו. אבל זה משהו שלא יכולנו להתמודד איתו. יש איזושהי בעיה עם האנשים ש"נופלים בין הכיסאות", אלה אנשים שיותר קשה להתמודד איתם... יש לנו המון המון בעיות כאלו" (מנהלת מע"ש).

ב. קושי של הסביבה הרגילה לקבל את החריג

מהמחקר עולה כי החברה הנורמטיבית מתייחסת בקשת רחבה של אופנים לאנשים עם מוגבלות שכלית. במקומות מסוימים אדם עם מוגבלות שכלית יכול לחוש שהוא חלק אינטגרלי מהקהילה, ובמקומות אחרים יחוש דחוי. במחקר תועדו מקרים אחדים בהם אנשים עם מוגבלות שכלית נדחו על ידי הסביבה הנורמטיבית, ולא אפשרו להם לנסות להיקלט במסגרת נורמטיבית. במקרים אחרים שתועדו, אנשים עם מוגבלות שכלית נדחקו החוצה ממקומות תעסוקה אליהם הצליחו להתברר במאמץ רב עקב לחץ אותו הפעילה אוכלוסייה נורמטיבית.

דחיקתו של אדם עם מוגבלות שכלית ממסגרת אשר בה השתלב, לרוב עשויה להשאירו תקופה ארוכה ללא מסגרת כלל. עוד עולה מהמחקר, שמקומות אשר בהם נעשה מאמץ ממושך של מסגרות תעסוקתיות לשלב את חבריהן בקהילה, הצליחו ונשאו פרי.

"מנהלת התעסוקה הנתמכת לקחה אותה לגן ילדים, ומה זה הילדים אהבו אותה. וההורים - רק ראו את לילייה (שם בדוי), ואמרו: 'לא'. בפירוש לא, הם לא מוכנים".

" הערכת יתר - מובילה לניסיונות חוזרים ונשנים של הורים לשלב את ילדיהם במסגרות תעסוקה, שדרישותיהן גבוהות מדי לעומת יכולות הילדים, ולרצף של כישלונות. הערכת חסר - מובילה להימנעות של הורים מלנסות לשלב את ילדיהם במסגרות תעסוקה, עקב חוסר אמונה כי ילדם מסוגל לכך."

ג. הערכה שגויה של יכולות

יכולת הערכה שגויה של הורים את כישוריהם ויכולותיהם של ילדיהם, גם היא נמצאה כגורם המשפיע על תעסוקתם של אנשים עם מוגבלות שכלית. במקרים שתועדו בראיונות, נמצא כי משפחות אחדות מעריכות את יכולות ילדיהן **בהערכת יתר**. במשפחות אלו, הורים העריכו את רמת תפקודם של ילדיהם מעבר ליכולתם המציאותית. משפחות אחרות העריכו את יכולות ילדיהן **בהערכת חסר**. במשפחות אלו, הורים העריכו את רמת תפקודם של ילדיהם מתחת ליכולותיהם במציאות. **בשני המקרים, ההשלכות של הערכה שגויה על שילוב בתעסוקה הן שליליות**. הערכת יתר - מובילה לניסיונות חוזרים ונשנים של הורים לשלב את ילדיהם במסגרות תעסוקה, שדרישותיהן גבוהות מדי לעומת יכולות הילדים, ולרצף של כישלונות. הערכת חסר - מובילה להימנעות של הורים מלנסות לשלב את ילדיהם במסגרות תעסוקה, עקב חוסר אמונה כי ילדם מסוגל לכך.

"אני מכירה מישהו שהיה בן כיתתו, בבית הספר שלו, יותר קטן מן (שם בדוי) בשנתיים, שהיום הוא כבר סיים את הבית ספר, אבל היום הוא לא עושה כלום... הוא גם בבית. למה? האימא חושבת שהבן שלה יצא לעבוד והוא ירוויח ארבעת אלפים שקל מינימום".

שני משתנים נוספים מחריפים את תופעת ההערכה השגויה של הורים: א' - הנראות של עצם החריגות באדם עם המוגבלות השכלית; ב' - היסטוריה קודמת של ממשק עם מסגרות חינוך פורמאלי או בלתי פורמאלי נורמטיבי. הערכת יתר מהווה מחסום, בפני הורים ובפני אנשים עם מוגבלות שכלית, מלהשתלב במסגרת תעסוקה מתאימה. הקושי לשילוב בתעסוקה גובר כאשר עצם המוגבלות אינו ניכר במראה החיצוני. בעוד מסגרות התעסוקה הקיימות מתייחסות להתאמת האדם למסגרת על פי רמת תפקודו בלבד, ההורים והאנשים עצמם מתייחסים גם למראה החיצוני ולעצם נראותה של המוגבלות. **פער כזה הינו דוגמה ל"חור" ברצף התעסוקתי, ש"נופלים" בו אנשים עם מוגבלות שכלית שלא כל כך נראים ככאלו.** מצד שני, הערכת חסר היא בעיה שלא ניתן לאמוד את השפעתה השלילית, מאחר שכל הדוגמאות בראיונות - הן של הורים והן של מנהלי מע"שים - היו של הורים שהיו חסרי אמונה ביכולתו של האדם עם המוגבלות השכלית לתפקד, ולמרות זאת שילבו אותו במסגרת תעסוקתית בהצלחה.

אך מה קורה עם אותם אנשים עם מוגבלות שכלית, שמוערכים הערכת חסר, אשר בני משפחתם לא מנסים כלל לשלבם במסגרת תעסוקתית? בראיונות תועדו שני מקרים של הורים, שלא שילבו ולא ניסו מעולם לשלב את ילדיהם במסגרת תעסוקה, מתוך אמונה כי הם לא מסוגלים לתפקד במסגרות התעסוקה הקיימות. ייתכן שאותם מקרים שתועדו אכן לא מתאימים להשתלב במסגרות הקיימות (עוד דוגמה ל"חור" ברצף התעסוקתי). אך אין ספק כי מכלל הלא משולבים כיום בתעסוקה, יש כאלו אשר משפחתם לא ניסתה כלל לשלבם, ואם היו עושים כן, גם הם היו מופתעים לטובה מההצלחה.

"הקושי במציאת מסגרת תעסוקה מתאימה גובר כאשר מתרחקים ממרכז הארץ לפרפריה... כאשר מדובר על החברה הערבית, לרוב אין בחירה מאחר שיש מסגרת אחת, לפעמים מאוד מרוחקת."

ד. פרפריה מול מרכז - הולך ומתרחק, מצטמצם והולך. ביישובים הערביים כמעט נעלם.

מהראיונות עולה, כי הקושי במציאת מסגרת תעסוקה מתאימה גובר כאשר מתרחקים ממרכז הארץ לפרפריה. במרכז הארץ, לרוב הורה יכול לבחור, מבין מספר מסגרות קיימות, את המסגרת אשר מתאימה ביותר לדעתו לילדו. בפרפריה, לרוב יש להורה אפשרות לבחור בין מסגרת אחת לשנייה (מע"ש או מרכז יום טיפולי). כאשר מדובר על החברה הערבית, לרוב אין בחירה, מאחר שיש מסגרת אחת, לפעמים מאוד מרוחקת.

מראיין: "במידה שהיו אופציות - מה בסופו של דבר הכריע לטובת המקום שבחרתם?" מראיינת: "לא היו אופציות אחרות חוץ מלהשאיר בבית".

מתשובתו של אב לבן עם מוגבלות שכלית מהמגזר הערבי שהשיב על אותן שאלות: "לשלוח את הבן למע"ש ב-***** או להשאירו בבית".

3 פתרונות עצמאיים של משפחות ל"חורים ברצף התעסוקתי"

תעסוקה "נתמכת משפחה"

מהראיונות עולה כי מרבית ההורים המרואיינים, שבניהם/בנותיהם לא משולבים במסגרת פתרון תעסוקתי ציבורי כלשהו, עשו מאמץ, ובמקרים אחדים אף הצליחו לשלב את בניהם/בנותיהם במסגרת תעסוקה אחרת. המשמעות הראשונה של הדבר היא כי אדם עם מוגבלות שכלית, שאינו רשום באף אחד מפתרונות התעסוקה אשר מוצעים על ידי המדינה, אין זה אומר בהכרח שהוא אינו נמצא במסגרת כלשהי במהלך היום. המסגרות האלטרנטיביות בהן משולבים אותם אנשים הן לרוב בתחום המשפחה: עסקים של ההורים עצמם, אחים, דודים, חברים, שכנים ומכרים קרובים או רחוקים. כך אנשים עם מוגבלות שכלית, בעיקר על הרצף שנע בין מוגבלות שכלית קלה למוגבלות שכלית בינונית, משולבים במסגרות על ידי בני משפחתם. מסגרות אלטרנטיביות נוספות הן התנדבותיות, שוב - על בסיס היכרות אישית של ההורים עם בעלי תפקיד בארגון המשלב.

"היום, הוא נמצא איתי, הוא עובד במה שאני עובד. יש לי קו חלוקה ***** והוא עוזר לי כשהוא יכול לעזור לי, ויושב איתי. כשאנחנו נמצאים אצל החברה הוא שותה איתי קפה ועושה מה שצריך, וזה כך שלוש שנים כבר".

" בין מאפייניה השליליים של "תעסוקה נתמכת משפחה" - היותה תעסוקה לפרקי זמן קצרים ביותר, כאשר בין תעסוקה אחת לתעסוקה אחרת קיימת שהות ממושכת בבית. בנוסף, לעיתים לא מתקיימים בין המעסיק למועסק יחסי עובד מעביד, לא משולם לעובד שכר על פי החוק או שלא משולם שכר כלל, וכל ההעסקה מתבצעת ללא פיקוח או ידיעה של הרשויות."

קשיים בתעסוקה "נתמכת משפחה"

גם סוג פתרון זה אינו חף מקשיים ובעיות. בין מאפייניה השליליים של "תעסוקה נתמכת משפחה" - היותה תעסוקה לפרקי זמן קצרים ביותר, כאשר בין תעסוקה אחת לתעסוקה אחרת קיימת שהות ממושכת בבית. בנוסף, לעיתים לא מתקיימים בין המעסיק למועסק יחסי עובד מעביד, לא משולם לעובד שכר על פי החוק או שלא משולם שכר כלל, וכל ההעסקה מתבצעת ללא פיקוח או ידיעה של הרשויות. במקרים אחדים תעסוקה נתמכת משפחה מלווה גם בהשלכה חברתית שלילית, שבאה לידי ביטוי בחוסר בחברה ובקשר עם אנשים פרט לבני המשפחה הגרעינית. קושי נוסף שצוין על ידי ההורים הוא כי חיפוש מסגרות תעסוקה "נתמכות משפחה" הינו תהליך מורכב, מייגע, המצריך המון קשרים, נחישות וגם הרבה מזל.

בנוסף לזאת, מהספרות המחקרית עולה כי ישנו קושי, שלרוב מופיע בטווח הארוך, כאשר הורי האדם עם המוגבלות השכלית מתבגרים או נפטרים. בעת זו היכולת של ההורים להשגיח או לטפל בבנם/בתם פוחת. לרוב, במצב זה **האנשים עם המוגבלות השכלית משולבים במסגרת חברתית תעסוקתית בגיל מתקדם, שבו הקליטה וההסתגלות לסביבה ולחברה חדשה עשויות להיות קשות ביותר.**

4 תפיסת ההורים את המסגרת התעסוקתית הרצויה לילדיהם

מממצאי המחקר ברור כי למשפחות האנשים עם המוגבלות השכלית תפיסה די מגובשת באשר לתפקידיה של מסגרת תעסוקתית כלפי בני משפחתם. מסגרת תעסוקה על פי ההורים, היא קודם כל: **מקום שמיועד לפיתוח כישוריהם ומיומנויותיהם של אנשים. מקום בו מסתכלים על ילדיהם כאינדיבידואלים, ומתאימים את סוג התעסוקה לכישוריהם ויכולותיהם, כמו גם לנטיית לבם.** מעבר לכך, חשוב להורים כי **המסגרות בהן יועסקו ילדיהם יהיו בקהילה, בחברת אנשים נורמטיביים, אנשים שסייעו בהתפתחותם ההתנהגותית, המוטורית, הרגשית והחברתית.**

אחד הנושאים החשובים ביותר להורים, נושא שצוין כחשוב בכל הראיונות, הינו **הממד החברתי שבתעסוקה.** כפי שהוזכר בפרק המבוא, אחד המרכיבים המרכזיים באיכות חייו של אדם הוא הקשרים החברתיים שהוא יוצר. עוד נאמר בספרות המחקרית, כי באופן כללי, אנשים עם מוגבלויות, וביניהם אנשים עם מוגבלות שכלית, בודדים יותר ובעלי מספר מצומצם של חברים לעומת יתר האוכלוסייה. הורים לאנשים עם מוגבלות שכלית לרוב רגישים לעובדה זו ושואפים להגדיל את המעגל החברתי של ילדיהם. **אין זה סוד כי מקום תעסוקה, בין אם מדובר במע"ש, מרכז יום, תעסוקה נתמכת או תעסוקה בשוק החופשי, נתפס על ידי ההורים כמקום בו קיים פוטנציאל רב לאינטראקציות חברתיות.** גם בראיונות של האנשים עם המוגבלות השכלית נאמר כי החברה היא מרכיב מרכזי בתעסוקה, כמו כן, מרואיינים אחדים עם מוגבלות שכלית ציינו כי החברה היחידה שיש להם מקורה בתעסוקה או במועדוניות, ובימי חופש אינם עושים דבר וחווים שעמום.

”שמה יש עוד אנשים, מה הוא יעשה בבית כל היום? הרי משתגעים מזה.”
מדברי המרואיינים עם המוגבלות השכלית: “יש לי חברים ברמי לוי, יש לי חברים במועדון, אין לי חברים במושב.”
מראיין: “מה הכי טוב בעבודה?”
מרואיין: “חברים.”

כאמור, מסגרות תעסוקה מהוות, לדברי מרבית המרואיינים, מקום פוטנציאלי למפגש חברתי. במקרים אחדים אף נאמר כי **האינטראקציות החברתיות הן התרומה היחידה של מסגרת התעסוקה לאנשים הנמצאים בה.** בנוסף, הורים לאנשים עם מוגבלות שכלית שלא משולבים במסגרת תעסוקה, טענו כי לילדיהם אין חברים, **והתועלת שהיו מפיקים משילוב ילדיהם במסגרת תעסוקתית היא חברה של אנשים נוספים חוץ מבני המשפחה.** גם מנהלי מסגרות תעסוקה שרואיינו ציינו את המרכיב החברתי שבתעסוקה כנושא משמעותי בשיקוליהם של הורים באיזו מסגרת לשלב את ילדם.

”ההורים משלבים את ילדיהם במסגרות התעסוקה הקיימות ולו בשל הרווח החברתי שמסגרת תעסוקה יכולה לספק.”

מהנאמר עד כה ניתן להתרשם, כי ההורים משלבים את ילדיהם במסגרות התעסוקה הקיימות, ולו בשל הרווח החברתי שמסגרת תעסוקה יכולה לספק. אולם העמקת ההתבוננות על הנושא מעלה כי **עבור מרבית ההורים אין די בקיומו של מפגש חברתי במקום התעסוקה על מנת שיבחרו לשלב בו את ילדיהם. להורים יש צורך עמוק יותר - צורך ב”אינטראקציה חברתית איכותית.”**

מה נתפס כ”אינטראקציה חברתית איכותית?” הדבר משתנה ממשפחה למשפחה, בהתאם למאפייני האדם עם המוגבלות השכלית והוריו. בין המשתנים הבולטים נמצאו: רמת המוגבלות השכלית, מראה חיצוני, מצב בריאותי, שילוב

בעבר במערכת חינוך נורמטיבית, גיל ועוד. **מרבית ההורים הגדירו אינטראקציות עם אנשים נורמטיביים כאידיאל.** יש שכללו במרחב הגדרת "אינטראקציה חברתית איכותית" גם ממשק עם חניכים אחרים, בתנאים מסוימים. בתוך מרחב ההגדרה ניתן לזהות שני קווים משותפים לתפיסת מרבית ההורים את האינטראקציה החברתית הרצויה:

- א. דמיון -** ככלל, נראה שהורים רוצים לראות את בניהם ובנותיהם בחברת אנשים ברמת תפקוד דומה לזו של ילדיהם או ברמה גבוהה ממנה במקצת. הבדלים גדולים לשני הכיוונים נתפסים כבעייתיים. עוד חשוב להורים כי יתקיים דמיון מסוים בגיל ונראות עצם המוגבלות. הבדלים משמעותיים בין האנשים הנמצאים במסגרת צוינו כמרתיעים.
- ב. אינטראקציות המאפשרות התפתחות -** הורים כמהים לכך שילדיהם יהיו בחברת אנשים שיש בידם לקדם את בניהם/בנותיהם במישורים שונים: מוטורית, חברתית והתנהגותית. זאת לצד חשש מאינטראקציות חברתיות שידרדרו אותם, בדיוק באותם מישורים.

מאפיין רצוי נוסף, אותו ציינו הורים רבים והאנשים עצמם במסגרות תעסוקה, הינו מסגרת תעסוקתית שמתקיים בה **שילוב - בין תעסוקה שהיא עבודה, לתעסוקה שהיא העשרה.** מהראיונות עולה כי מה שיש למסגרת התעסוקה להציע, מעבר לעבודות המע"ש, נמצא בעל השפעה על החלטתם, לגבי שילובם או אי שילובם של ילדם במסגרת התעסוקה. באמירה "מעבר לעבודות המע"ש", הורים ציינו חוגים בתחומים שונים: **ספורט, אמנות, כמו גם טיפולים פרא-רפואיים והקניית כישורי חיים.** עוד ניתן ללמוד מדברי ההורים, כי הם לא "מבינים" (מסכימים) את הרציונל שעומד מאחורי התעסוקה שהמע"ש מספק לאנשים עם מוגבלות שכלית, במיוחד ברמת תפקוד בינונית ומטה (7 שעות עבודה מונוטוניות). הדבר בולט במיוחד לאור העובדה שעבור אותם הורים, המע"ש לא **נתפס כמקום עבודה** (לא מגיעים למע"ש על מנת להתפרנס), **אלא כמקום תעסוקה**, מקום שבו יעסיקו את ילדיהם במגוון עיסוקים, שיתרמו לפיתוח כישוריהם ומיומנויותיהם.

"העיקרון המנחה בתמהיל הרצוי בין עבודה לתעסוקה הוא - ככל שהמוגבלות של החניך גבוהה יותר, תעלה מידת שילובו בתעסוקה מקדמת, כלומר פעילות העשרה, פיתוח מיומנויות וכישורים, ותרד מידת שילובו בעבודה, ולהיפך."

גם בראיונות עם האנשים בעלי המוגבלות השכלית הנמצאים במע"שים, עולה באופן ברור כי הם מעוניינים בחוגים בתוך המסגרת התעסוקתית.

"אז הייתי מצפה שבמע"ש... יהיו יותר תכנים במקום הזה, שזה יהיה יותר מעניין, כן, שזה לא יהיה רק עבודה".
 "לתת להם משהו כמו חוגים שהם אוהבים, חוגים שמתאימים להם אני לא אגיד לך תביאי להם חוגים של קרמיקה או חמר... זה לא מתאים להם. אבל לעשות חוגים כמו תרפיה בסוסים, תרפיה בכלבים, להביא אנשים שירקדו איתם".
 ומדבריהם של האנשים הנמצאים במסגרות: "שיחזירו את חוג הרקמה, רוצה שיהיה חוג דרמה, מוזיקה וריקודים, רוצה חוג מחשב, לשחק בפאזלים, רוצה ספורט..."

חריג לאמירה זו נשמע מפיהם של האנשים עם המוגבלות השכלית אשר מועסקים בתעסוקה נתמכת בשוק החופשי. בניגוד לאנשים המועסקים בתוך המע"ש, הם גיחכו למחשבה שבמהלך העבודה ישולבו בחוגים. בקרבם נשמעו אמירות כמו: "אין לי חוגים. מה, זה מועדון? או "בעבודה אין חוגים, זאת עבודה!". מהממצאים עולה כי העיקרון המנחה בתמהיל

הרצוי בין עבודה לתעסוקה הוא - ככל שהמוגבלות של האדם גבוהה יותר, תעלה מידת שילובו בתעסוקה מקדמת, כלומר פעילות העשרה, פיתוח מיומנויות וכישורים, ותרד מידת שילובו בעבודה, ולהיפך.

מהראיונות עם מנהלי מע"שים ומרכזי יום עולה כי במסגרות שהם מנהלים מתקיימות פעילויות העשרה שונות ומגוונות. יחד עם זאת, ניתן לזהות בקלות כי המגוון, הכמות ואיכות הפעילויות במסגרות שונים באופן משמעותי בין מסגרת אחת למסגרת אחרת. במסגרות אחדות הם מועסקים בעיקר בעבודה, ובאחרות מתקיים תמהיל סגוני שמשלב עבודה ותעסוקה.

הרצון בשילוב בין עבודה לפעילויות העשרה נבדק גם בסקר. ההורים התבקשו לבחור את שלושת המאפיינים החשובים ביותר שצריכים להתקיים במקום תעסוקה אידיאלי לאנשים עם מוגבלות שכלית, מתוך 14 מאפיינים שונים. על פי הסקר, המאפיין השני בחשיבותו, אותו בחרו 49% מההורים, הוא: "שילוב בין תעסוקה לפעילות העשרה חווייתית". המאפיין הראשון בחשיבותו, אותו בחרו 53% מההורים, הוא: "מקום תעסוקה שבו מתאימים את סוג התעסוקה לכישורי האנשים".

לוח 1. דירוג המאפיינים אשר אידיאלי כי יתקיימו במסגרת תעסוקה עבור אנשים עם מוגבלות שכלית.
הסך הכול כאן גבוה מ-100%, מאחר שכל משיב התבקש לבחור 3 מאפיינים.

אחוז המשיבים	משפטים המתארים מקום תעסוקה אידיאלי
53%	מקום תעסוקה בו מתאימים את סוג התעסוקה לכישורי האנשים
49%	תעסוקה שמשלבת עבודה עם פעילויות העשרה חווייתיות
40%	תעסוקה במקום בו מתקיימת אינטראקציה/ מפגש עם אנשים נורמטיביים
36%	תעסוקה פיזית קלה שמשלבת עבודה עם בעלי חיים
25%	תעסוקה בחקלאות, תעסוקה פיזית קלה בחממות לגידול צמחים
21%	תעסוקה במקום שמשלם לפחות שכר מינימום
19%	תעסוקה במפעל יצרני - מפעל שמפיק מוצרים שנחוצים לחברה
19%	תעסוקה במוסד ממלכתי גדול (צבא, בתי חולים)
17%	מקום תעסוקה קרוב לבית
15%	תעסוקה כלשהי במסגרת תעסוקתית ייעודית לאנשים עם מוגבלות שכלית
4%	מקום תעסוקה ללא עלויות
2%	מפעל עם קווי ייצור שלמים (כל תהליך הייצור של מוצרים נדרשים - עבודה פיזית קלה)
0%	תעסוקה עד שעות הערב המאוחרות
0%	תעסוקה במקום בו לא מתקיימת אינטראקציה/מפגש עם אנשים נורמטיביים
0%	מקום תעסוקה שדואג להסעות בעלות סמלית

לוח 2. דירוג החשיבות שהורים מייחסים למאפיינים שונים בעת בחירת מסגרת תעסוקתית לבנם/בתם. הנתונים מוצגים על פי משקלו היחסי של כל מאפיין מתוך 100%

אחוז המשיבים	שבחרו את המאפיין כאחד משלושת המאפיינים המשפיעים ביותר על קבלת ההחלטה בבחירת מסגרת תעסוקתית
24%	תעסוקה שתורמת להתפתחותו של האדם
21%	קיום ממשק עם אוכלוסייה נורמטיבית (אנשים ללא מוגבלות שכלית)
15%	מסגרת תעסוקה מוגנת שממוקמת בתוך סביבה נורמטיבית
11%	תעסוקה שהאדם מקבל עבודה תגמול כספי הוגן (המשקף את מידת השקעתו)
10%	תעסוקה עם הסעות או תחבורה ציבורית נוחה
8%	תעסוקה קרובה למקום מגוריו של האדם
3.5%	מקום בו תוצרי התעסוקה נחוצים לכלל החברה
3%	תעסוקה שההסעות אליה יהיו בסכום סמלי
3%	מסגרת תעסוקה בה מקפידים על דמיון ברמת התפקוד של האנשים
2%	מסגרת שמשלבת אנשים עם מוגבלות שכלית ברמות תפקוד שונות: גבוהה בינונית ונמוכה
0%	מסגרת תעסוקה שמיועדת לאנשים עם מוגבלות שכלית בלבד
0%	מסגרת תעסוקה שמיועדת לאנשים עם מוגבלויות שונות ובהם אנשים עם מוגבלות שכלית

"המעשים המסורתיים מספקים בעיקר מוצר, שאין הלקוחות (ההורים) חפצים בו - מוצר שנתפס על ידי ההורים כתעסוקה חסרת ערך להתפתחות ילדם, ובמקרים רבים אפילו מנוונת את יכולותיו, ולרוב גם חסרת ערך כלכלי ממשי. אין פלא שבמצב זה, הורים אינם ששים לשלב את ילדיהם במסגרות התעסוקה המוצעות."

למרות שמע"ש הינו ראשי התיבות של: מרכז עבודה שיקומי, ההורים המרואיינים וההורים הנסקרים שמים דגש רב יותר על ה-ש' (שיקומי) מאשר על ה-ע' (עבודה). הורים מצפים כי המע"ש, ראשית, יהווה מרכז לפיתוח וקידום ילדם, ורק לאחר מכן - מקום עבודה או מקור לפרנסה. מהראיונות והסקר עולה כי מע"שים מעטים בלבד שותפים לתפיסה זו. מכאן שהמע"שים המסורתיים מספקים בעיקר מוצר, שאין הלקוחות (ההורים) חפצים בו - מוצר שנתפס על ידי ההורים כתעסוקה חסרת ערך להתפתחות ילדם, ובמקרים רבים אפילו מנוונת את יכולותיו, ולרוב גם חסרת ערך כלכלי ממשי. אין פלא שבמצב זה, הורים אינם ששים לשלב את ילדיהם במסגרות התעסוקה המוצעות.

5) מה מרוויחים וכמה זה עולה לנו? גמול וחסמי עלויות: כסף, הוצאות, תשלומים

אחד הנושאים שנבדק במחקר ובולט בחוסר השפעתו באשר לעמדות ההורים, הוא העלויות הכספיות אשר כרוכות בשילוב אדם עם מוגבלות שכלית במסגרות תעסוקה, ביחס לגמול הזניח. אף אחד מהמרואיינים לא ציין את הנושא הכספי כחסם אשר מונע את שילוב ילדו במסגרת תעסוקה. זאת למרות שבין המרואיינים היו אנשים ממשפחות שמתקיימות מקצבאות בלבד. מרבית ההורים לא ידעו להגיד אם הם משלמים עבור התעסוקה של ילדם, ואם כן - כמה ועל מה. מתשובות המרואיינים ניתן לחוש שנושא העלויות לא כל כך מטריד אותם. יתרה מכך, הורים אחדים אמרו, כי היו מוכנים לשלם אף יותר ממה שהם משלמים כיום עבור מסגרת תעסוקה איכותית יותר לילדיהם.

"בראיונות של אנשים עם מוגבלות שכלית ניתן ביטוי לחשיבות קבלת שכר עבור עבודתם. התשלום שהם מקבלים עבור עבודתם מאפשר להם לקנות לעצמם דברים שהם רוצים באופן עצמאי, ובכך הם מרגישים חלק אינטגרלי מהחברה."

נושא חשיבותן ומשקל השפעתן של העלויות הכספיות על מכלול השיקולים של הורים, בהחלטה אם לשלב את ילדם במסגרת תעסוקתית, נבדק גם בסקר. ממצאי הסקר מחזקים את ממצאי הראיונות. רק 4% מהמשיבים בחרו את המאפיין "מקום תעסוקה ללא עלויות", ו-0% מהמשיבים ציינו את המאפיין "מקום תעסוקה שדואג להסעות בעלות סמלית" כאחד משלושת המאפיינים החשובים ביותר שצריכים להתקיים במסגרת תעסוקתית אידיאלית. לעומת זאת, בראיונות של אנשים עם מוגבלות שכלית ניתן ביטוי לחשיבות קבלת שכר עבור עבודתם. התשלום שהם מקבלים עבור עבודתם מאפשר להם לקנות לעצמם דברים שהם רוצים באופן עצמאי, ובכך הם מרגישים חלק אינטגרלי מהחברה.

מדברי מרואיינים עם מוגבלות שכלית: "צריך ללכת לעבודה, כי אני מרוויח כסף וקונה לי דברים אחר כך".
"כי צריך לעבוד, לא? ממה אני אחיה? מה, אני נכה?"

מחקר זה נועד לאתר את הסיבות לשיעור השתלבותם הנמוך של אנשים עם מוגבלות שכלית הגרים בבית הוריהם, בשוק התעסוקה. השתלבותם המעטה של אנשים עם מוגבלות שכלית בתעסוקה תמוהה, במיוחד לאור העובדה שמזה שלושה עשורים ידוע כי תעסוקה הינה אחד מהמרכיבים המשמעותיים ביותר בהשפעתם על איכות חייהם של אנשים עם מוגבלויות, ביניהם גם אנשים עם מוגבלות שכלית. ידוע כי תעסוקה מחזקת את זהותם, דימויים העצמי ואת תחושת השליטה בחייהם של המועסקים, לצד תחושת שייכות למסגרת חברתית ולקהילה. לאור ידיעות אלו, נחקקו בארץ מספר חוקים, שמטרתם להעלות את שיעור שילובם של אנשים עם מוגבלות שכלית במסגרות תעסוקה. משילוב בין הידע המחקרי בדבר תרומת תעסוקה לרווחת חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית, לחקיקה המחייבת את המדינה לספק תעסוקה כזו, ניתן היה לצפות כי שיעור המשולבים בתעסוקה יהיה רב. בפועל, שני הגורמים, שאמורים היו להביא לעלייה משמעותית בשיעור התעסוקה של אנשים עם מוגבלות שכלית, לא הביאו לכך. לאור זאת, הנושא הראשון שנבחן הוא עמדותיהם ותפיסותיהם של המשפחות והאנשים עצמם בנושא זה.

האנשים עצמם הביעו את גאווהם על היותם חלק ממעגל התעסוקה בפרט בקרב האנשים הנמצאים בשוק החופשי. עוד עולה מהמחקר כי חשוב להם "להיות כמו כולם" במובן של ללכת לעבודה ולקבל שכר הולם עבור עבודתם. ממצא נוסף המשתקף בראיונות של האנשים עצמם מצביע על הצורך שלהם בחברה כחלק מהצורך במסגרת תעסוקתית."

הממצאים בנושא זה מפתיעים בחד-משמעותם. ברמה העקרונית, כל המרואיינים וכל הנדגמים הביעו עמדות ותפיסות חיוביות כלפי תעסוקה עבורם או עבור בן משפחתם עם המוגבלות השכלית. יחד עם זאת, מרבית ההורים ציינו כי ישלבו את ילדיהם במסגרת תעסוקתית, בתנאי שהמסגרת תתאים לילדיהם ותעמוד בדרישותיהם. בסוגייה זו נראה שיש פערים רבים בין הרצוי למצוי, ומכאן המציאות בה אחוזי התעסוקה הנמוכים של אנשים עם מוגבלות שכלית.

האנשים עצמם הביעו את גאווהם על היותם חלק ממעגל התעסוקה, בפרט בקרב האנשים הנמצאים בשוק החופשי. עוד עולה מהמחקר כי חשוב להם "להיות כמו כולם", במובן של ללכת לעבודה ולקבל שכר הולם עבור עבודתם. ממצא נוסף, המשתקף בראיונות של האנשים עצמם, מצביע על הצורך שלהם בחברה כחלק מהצורך במסגרת תעסוקתית. יש לזכור כי האנשים שרואיינו הם כולם עם מוגבלות שכלית ברמה קלה עד בינונית והם אינם מייצגים את כלל האוכלוסייה. למרות זאת, כאמור, רוב האנשים עם מוגבלות שכלית המתגוררים בבית המשפחה אינם נמצאים במסגרת תעסוקתית.

"בעוד המדינה מציעה שלושה סוגי מסגרות: מרכז יום לאנשים ברמת תפקוד נמוכה, מע"שים לאנשים ברמת תפקוד בינונית ותעסוקה נתמכת לאנשים ברמת תפקוד בינונית גבוהה. בפועל יש צורך במגוון מסגרות רחב הרבה יותר. מהמחקר עולה, כי אנשים עם מוגבלות שכלית רבים לא מוצאים את אף אחת מהמסגרות הקיימות כמתאימה לצרכיהם."

סיבה ראשונה שבולטת כחסם היא **חוסר יכולתם של פתרונות התעסוקה המוצעים על ידי המדינה לספק את צורכי מגוון האנשים עם המוגבלות השכלית בישראל**. בעוד המדינה מציעה שלושה סוגי מסגרות: מרכז יום לאנשים ברמת תפקוד נמוכה, מע"שים לאנשים ברמת תפקוד בינונית ותעסוקה נתמכת לאנשים ברמת תפקוד בינונית-גבוהה, **בפועל יש צורך במגוון מסגרות רחב הרבה יותר**. מהמחקר עולה, כי אנשים רבים עם מוגבלות שכלית לא מוצאים אף אחת מהמסגרות הקיימות כמתאימה לצורכיהם. משמעות הדבר היא כי על מנת לאפשר ליותר אנשים עם מוגבלות שכלית להשתלב במסגרות תעסוקה, יש הכרח לפתח סוגים נוספים של פתרונות תעסוקה. יש להתחשב ולהיות רגישים למאפיינים הייחודיים של אוכלוסייה זו על גווניה, ולהתאים עוד סוגי מסגרות לרצף התעסוקתי ה"מחורר". מסגרות חדשניות, שהוקמו עד כה בהיקף מצומצם, מהוות צעד קטן ראשון בכיוון זה. לדוגמה: מע"ש חקלאי ומע"ש תעשייתי, הם שני חידושים אותם ניתן לשכפל בהיקפים רחבים יותר. כמו כן, חשוב להגות רעיונות חדשניים נוספים.

"באשר לפערים הגדולים בין תפיסות ההורים לבין תפיסות מפעילי המע"שים, בעוד הורים שמים את הדגש על המרכיב השיקומי, ה-ש במע"ש; מרבית המע"שים שמים את הדגש על העבודה, ה-ע במע"ש."

מחקר זה לא הסתפק בחיפוש אחר חסמים לתעסוקתם של אנשים עם מוגבלות שכלית, אלא הלך צעד נוסף, וניסה לברר מה בדיוק חסר ואיפה עיקר הפער בין המצוי לרצוי. מממצאי המחקר ברור, כי למשפחות האנשים עם מוגבלות שכלית תפיסה די מגובשת באשר לתפקידיה של המסגרת התעסוקתית. **מסגרת תעסוקה, על פי ההורים, היא קודם כל מקום המיועד לפיתוח כישוריהם ומיומנותיהם של האנשים. מקום בו מסתכלים עליהם כאינדיבידואלים ומתאימים את סוג התעסוקה לכישוריהם ויכולותיהם, כמו גם לנטיית לבם. מעבר לכך, חשוב להורים כי המסגרות בהן יועסקו יקיריהם יהיו בקהילה, בחברת אנשים נורמטיביים, אנשים שייצגו בהתפתחותם ההתנהגותית, המוטורית, הרגשית והחברתית.** כאשר בוחנים את המסגרות התעסוקה הקיימות, מסתבר שלעיתים המרחק בין ציפיות אלו למציאות גדול מאוד. מסגרות תעסוקה רבות נתפסות על ידי מפעיליהן כמקום עבודה, מקום שבאים לעבוד בו. לפיכך מסגרות התעסוקה אינן בררניות לגבי סוג העבודה שמובאת למע"ש. לא נעשה ברור מקדים אם התעסוקה מפתחת באיזשהו אופן את האדם, הולמת את כישוריו, מעניינת אותו וכדומה. כתוצאה מדרך פעולה זו, רוב העבודות שנכנסות למע"ש הן כאלו הכרוכות בתנועות מונוטוניות, ללא כל מרכיב התפתחותי, ואף אין שחר בצדן. **תעסוקה מסוג זה כן מתאימה לחלק מהאנשים עם המוגבלות השכלית, אך היא רחוקה מלהתאים לכולם.**

באשר לפערים הגדולים בין תפיסות ההורים לבין תפיסות מפעילי המע"שים, בעוד הורים שמים את הדגש על המרכיב השיקומי, ה-ש במע"ש; מרבית המע"שים שמים את הדגש על העבודה, ה-ע במע"ש. כפי שעלה בראיונות, המפגש בין ההורים למע"ש המסורתי מוליד בקרבם תחושות קשות ושאלות מסוג: **"למה הם (ילדיהם) צריכים את זה?"**. התשובה שנראה כי מרבית ההורים משיבים לעצמם היא: **"הם לא צריכים את זה, הם צריכים משהו אחר!"**. לאור זאת, אין זה מפתיע שאחוז המשולבים בתעסוקה, בקרב אנשים עם מוגבלות שכלית שגרים עם הוריהם, כל כך נמוך. יחד עם זאת, חשוב לציין שההורים מודעים לכך שלא תמיד ניתן למצוא תעסוקה מקדמת, מעניינת, תואמת את כישורי ילדיהם או מתגמלת. לכן אחת הדרישות המרכזיות ממסגרת תעסוקה היא, שהמסגרת תדע לווסת בין תעסוקה שהיא עבודה לבין תעסוקה שהיא פעילויות העשרה וחברה. העיקרון הרצוי בסוגייה זו הוא שככל שהמוגבלות השכלית נמוכה יותר (תפקוד גבוה), המרכיב התעסוקתי בתעסוקה יהיה גדול יותר וההתאמה בין התעסוקה לכישורי האדם תהיה גדולה יותר, ולהיפך. ככל שהמוגבלות השכלית גבוהה יותר (תפקוד נמוך), יש להקדיש זמן מועט יותר לתעסוקה מסוג עבודה ולהגביר את מרכיב פעילות העשרה.

מזיהוי פער זה עולה שאלה: **מהי המוטיבציה של מע"ש, במיוחד אם מדובר במע"ש פרטי, לעשות צעד שיצמצם את הפער בין המצוי לרצוי, כאשר ברור שצעד כזה כרוך בעלויות תפעוליות גבוהות יותר?** אין ספק שעלות הפעלתם והעשרתם של האנשים גבוהה יותר מאשר הושבתם סביב שולחן, למשך 7 שעות, כדי שיכניסו סכום מפלסטיק לשקיות בתמורה ל-3-5 שקלים ליום. לכן על מנת לעשות שינוי מהותי בהתנהלותם של מע"שים ולהופכם לאטרקטיביים יותר לאנשים עם מוגבלות שכלית, יש להכניס למשוואה גורם מוטיבציוני משמעותי. באותו עניין, **גם שילובם של אנשים הנמצאים במע"ש בתעסוקה נתמכת הינו משימה מורכבת המצריכה משאבים מוגברים.** גם במקרה זה נחוץ גורם מוטיבציוני למפעילי המע"ש, על מנת שיקדמו תחום תעסוקתי מבוקש זה.

" אין ספק שעלות הפעלתם והעשרתם של האנשים הנמצאים במע"ש גבוהה יותר מאשר הושבתם סביב שולחן, למשך 7 שעות, כדי שיכניסו סכום מפלסטיק לשקיות בתמורה ל-3-5 שקלים ליום. לכן על מנת לעשות שינוי מהותי בהתנהלותם של מע"שים ולהופכם לאטרקטיביים יותר לאנשים עם מוגבלות שכלית, יש להכניס למשוואה גורם מוטיבציוני משמעותי."

נושא נוסף שמצריך התייחסות הוא התנהלותה של האוכלוסייה הנורמטיבית ביחס לאנשים עם מוגבלות שכלית. מהמחקר ברור שקיימת קשת רחבה של התייחסויות לאנשים עם מוגבלות שכלית. במקומות מסוימים, לרוב במקומות שנעשתה בהם פעילות חברתית, אדם עם מוגבלות שכלית יכול לחוש חלק אינטגרלי מהקהילה. יחד עם זאת, הדרך שיש לעשות בכיוון זה ארוכה. במקומות רבים, אנשים עם מוגבלות שכלית נדחים על ידי הסביבה הנורמטיבית, ובמקרים אחרים הם נדחקים החוצה ממקומות אליהם הצליחו להתברג במאמץ רב. דחיקתו של אדם עם מוגבלות שכלית ממסגרת שבה השתלב עשויה להשאירו תקופה ארוכה ללא מסגרת כלל. לכן יש לפעול על מנת להשפיע על התודעה החברתית בכלל האוכלוסייה, ובעיקר להנחיל לדור הצעיר ערכים שיקדמו את קבלתם של אנשים עם מוגבלויות לחברה, ובכלל זה אנשים עם מוגבלות שכלית.

"יש לפעול על מנת להשפיע על התודעה החברתית בכלל האוכלוסייה, ובעיקר להנחיל לדור הצעיר ערכים שיקדמו את קבלתם של אנשים עם מוגבלויות לחברה, ובכלל זה אנשים עם מוגבלות שכלית."

1. קיים קושי להגיע לאנשים עם מוגבלות שכלית הנמצאים בביתם לאחר שיצאו מהמסגרת החינוכית. בנוסף לכך, ישנו קושי להוציא מביתו אדם אשר אינו מורגל בשגרת יומיום הכוללת הליכה למסגרת תעסוקתית, בפרט כאשר מדובר באנשים עם מוגבלות שכלית. לכן המסקנה היא שיש **להתמקד באנשים לפני שהם מסיימים את המסגרת החינוכית, ולספק להם תכניות הכשרה ומסגרות תעסוקה התואמות את כישוריהם כשהם עודם נמצאים במסגרת בית ספרית.**

2. על מנת להגביר את היצע התעסוקה לאנשים עם מוגבלות שכלית, במיוחד ברמות הקלות יותר, יש לפתח מודלים נוספים של תעסוקה, כגון מע"ש תעשייתי או מע"ש חקלאי. ניתן לפתח מודלים אלו גם במקומות ציבוריים, כגון **קריית הממשלה, מוסדות אקדמיה, בתי חולים, רשויות מקומיות** וכדומה. מהלך מעין זה יכול גם לקדם באופן פנומנאלי את היצע התעסוקה לאנשים עם מוגבלות שכלית ואת מידת המודעות של הקהילה לדבר קיומם ולצורכיהם של אנשים עם מוגבלות שכלית.

3. **יש לפעול באופן מידי וממוקד ביישובי הפריפריה וביישובי החברה הערבית.** במקומות אלו היצע מסגרות התעסוקה נמוך ביותר והצרכים גדולים. ביישובים אלו מראש קיימת בעיית תעסוקה גם לאנשים ללא מוגבלויות. לכן הקמת מסגרות תעסוקה יכולה לתת מענה גם להעסקתם של אנשים רגילים כעובדים במסגרות התעסוקה, וגם לאנשים עם מוגבלות שכלית. ניתן להפעיל בפריפריה מסגרות ייחודיות שמצריכות מרחבים, כמו מע"שים חקלאיים, בהם תתאפשר עבודה עם צמחים, בעלי חיים, ייצור מזון וכדומה.

4. **יש לפעול לשינוי התודעה של מנהלי מסגרות תעסוקה לגבי מיקוד העשייה במסגרת - על פי ממצאי המחקר במסגרת תעסוקתית יש לשים דגש רב יותר על פיתוחו של האדם מאשר על מציאת סוגי תעסוקה שמכניסים יותר כסף.**

המלצות לפעולות בטווח הבינוני

5. **יש לפעול לשיפור תפיסות הציבור בכלל, ומעסיקים בפרט, ביחס לאנשים עם מוגבלות שכלית ולגבי שילובם בקהילה ובשוק העבודה החופשי.**

6. **יש לפתח שיתופי פעולה נרחבים בין מסגרות תעסוקה לאנשים עם מוגבלות שכלית לבין מסגרות חינוך פורמאלי ובלתי פורמאלי.** הכוונה היא לא להשאיר שיתופי פעולה מאין אלו ליוזמות מקומיות של מנהל מסגרת תעסוקה עם מסגרת חינוכית קרובה, אלא להגיע להסדרים ברמה ארצית. לדוגמה, הסדרים בין בתי הספר של רשת אורט או עמל לבין כלל מסגרות התעסוקה של עמותה מסוימת. בשיתופי פעולה הכוונה היא לקיום תכניות, בהן על בסיס קבוע יתקיים קשר בין חניכי מסגרת החינוך לחניכי מסגרת התעסוקה. ובאותו עניין, שיתוף פעולה יכול להתקיים גם בין מסגרות חינוך פורמאלי ובלתי פורמאלי רגילות לבין מסגרות חינוך מיוחדות.

7. **יש לפעול לתמרוץ ואף לחיוב מסגרות תעסוקה קיימות להוציא את האנשים שמתאימים לכך לעבודה בשוק החופשי.** כמו כן, יש לקבוע את היחס בין שעות העבודה במסגרת התעסוקה לבין שעות הפעילות שמוקדשות לפיתוחם האישי והעשרתם של האנשים. המתכון להמלצה זו הוא יחס הפוך בין רמת המוגבלות לבין מספר שעות העבודה במסגרת התעסוקה. ככל שרמת המוגבלות עמוקה יותר, יוקדש זמן רב יותר לפעולות העשרה חווייתיות, מקדמות ומפתחות, ופחות לתעסוקה שהיא עבודה, ולהיפך.

8. באופן כללי, יש לפתח שירותים שחופפים לשירותים הניתנים לאוכלוסייה הנורמטיבית, ובכלל זה שירותים בתחום התעסוקה. יש להקים מכללות להכשרה מקצועית לאנשים עם מוגבלות שכלית - מסגרת מקבילה למסגרות ההכשרה המקצועית/האקדמית בהן אנשים ללא מוגבלות רוכשים מיומנויות תעסוקתיות גבוהות.

- במכללה מעין זו הסטודנטים ילמדו מקצועות ועיסוקים שיאותרו כמתאימים לביצוע על ידי אנשים עם מוגבלות שכלית.
- ההכשרה במסגרות אלו יהיו בשכר לימוד, כפי שנהוג במוסדות אקדמיה, ובתקצוב של משרד החינוך או המל"ג, כמו יתר המוסדות להשכלה גבוהה. זאת על מנת לאפשר במסגרות אלו איכות הוראה ברמה גבוהה. כמו כן, הסטודנטים במוסדות אלו ייהנו ממלגות בהתאם לכללים הנהוגים ביתר מוסדות הלימוד.
- רצוי שמוסדות אלו יוקמו בתוך מוסדות אקדמיה קיימים, אשר יימצאו מתאימים. לדוגמה, מוסדות בהם מתקיימים חוגים לעבודה סוציאלית, חינוך, חינוך מיוחד וכדומה. המסגרות לאנשים עם מוגבלות שכלית יהוו חלק נוסף במוסדות הקיימים.

מגבלות המחקר

למחקר זה מגבלות אחדות, בראשן היעדר רשימת משפחות של אנשים עם מוגבלות שכלית, שאילו הייתה קיימת ניתן היה לבצע מדגם הסתברותי. לכן ייתכן שממצאי המדגם סובלים מהטייה מסוימת הנובעת ממגבלה זו. מגבלה נוספת נוגעת בצלע נוספת במשוואת התעסוקה שלא השתתפה במחקר, והיא: המעסיקים והמעסיקים הפוטנציאליים. המחקר לא היה רחב דיו על מנת לבחון מהם החסמים שעומדים בפני מעסיקים מהמגזר הציבורי, בבואם לשקול אם להעסיק או לא להעסיק אדם עם מוגבלות שכלית. הגברת הידע בתחום זה עשויה להוביל לתובנות נוספות, במיוחד לגבי השפעתם של החוקים השונים, אשר נועדו להגן על אנשים עם מוגבלות שכלית מניצול. כמו כן, לזהות מה ניתן לעשות על מנת להפחית את התנגדות המעסיקים להעסיק אנשים עם מוגבלות שכלית.

לסיום, ברצוני להביע תקווה כי איכות חייהם של אנשים עם מוגבלות שכלית ובני משפחותיהם ישתפרו בעקבות מחקר צנוע זה ומסקנותיו.

אזרחי, י., רוזינר, א., פתאל, ל., הנלה, ב. (2009). עבודה נתמכת ברצף שירותי התעסוקה: מחקר הערכה. תל אביב: מרטנס הופמן.

אלפסי, מ. (2011). סקירת תכניות תב"ת בתחום אנשים עם מוגבלות ומאפייני המשתתפים בתכניות. משרד המסחר התעשייה והתעסוקה. (נדלה ב-2011-11-10)

<http://www.moit.gov.il/NR/rdonlyres/210A93B9-CD7C-4E94-B88E-4267F9F26979/0/tevetmug.pdf>

דוח מבקר המדינה (2002). שילוב אנשים בעלי מוגבלות בחברה ובעבודה. דוח שנתי 52' לשנת 2001 ולחשבונות שנת הכספים 2000. ירושלים: משרד מבקר המדינה.

זהר, ג. (2012). אנשים עם מוגבלות בשוק העבודה: ישראל ביחס למדינות ה-OECD. משרד התמ"ת, מנהל מחקר וכלכלה.

מנדלר, ד. ונאון, ד. (2003). הערכת תכנית של תעסוקה נתמכת לאנשים עם פיגור שכלי, המופעלת בידי אלווין ירושלים. ירושלים: ג'וינט - מכון ברוקדייל.

פלד, מ. (2008). אפשרויות בלתי מוגבלות: על העסקת מוגבלים. הארץ, מוסף כלכליסט (2008-5-21). נדלה ב 2011-11-10.

www.calcalist.co.il/articles/0,7340,L-3069342,00.html

ערער, א. (2000). איכות חיים, קשרי חברות ופעילות פנאי בקרב אנשים עם פיגור שכלי החיים באומנה ובדיור קהילתי. חיבור לשם קבלת תואר "מוסמך", אוניברסיטת חיפה.

פררמן, ב. (2012). שילוב אנשים עם מוגבלות בתעסוקה: נתונים, תפיסות, יעדים וכלים. משרד התמ"ת, מנהל מחקר וכלכלה.

רימרמן, א. וכץ, ש. (2004). מדיניות התעסוקה המוגנת כלפי אנשים עם מוגבלויות קשות בארצות המערב ובישראל: סקירה ודיון. בטחון סוציאלי, 65, עמ' 111-136.

Cinamon, R.G & Gifsh, L. (2004). Conceptions of work among adolescents and young adults with mental retardation. *The Career Development Quarterly*, 52, 3, 212-224.

Freedman, R. i. & Feko, S. L. (1996). The meaning of work in the lives of people with significant disabilities: Consumer and family perspectives. *The journal of rehabilitation*, 62, 49-62

Heal, L. & Sigelman, C. (1992). Interviewing respondents who have limited mental ability. Paper presented at the international symposium on the assessment of exceptional children, Changua, Taiwan.

Huang, W. & Rubin, S. E. (1997). Equal access to employment opportunities for people with mental retardation An obligation of society. *Journal of rehabilitation*, 63, 7-27.

Kregel, J.; and Wehman, P. 1997. "Supported Employment: A Decade of Employment Outcomes for Individuals with Significant Disabilities". In: *Integrated Employment. Current Status and Future Directions*. Kiernan, W.E.; and Schalock, R.L. (eds.), pp. 31-49. American Association on Mental Retardation, Washington, D.C.

Matsumoto, D. (2000). The micro system: Quality of life from the individual's Perspective. In K.D, Keith, R.L, Schalock)Eds.(Cross-cultural perspectives on quality of life. Pp 1-3. Washington: AAMR.

Marrone, J., Gandolfo, C., Gold, M., Hoff, D., (1998). Just doing it - Helping people with mental illness Get Good Jobs. *Journal of Applied Rehabilitation Counseling*, 29 (1), 37-48.

Sheppard-Jones, K., Prout, H.T. & Kleinert, H. (2005). Quality of life dimensions for adults with developmental disabilities: a comparative study. *Mental Retardation*, 43, 281-291.

Wehmeyer, M.L., Bolding, N. (1999). Self-determination across living and working environments: A matched-samples study of adults with mental retardation. *Mental Retardation*, 37, 353-363.

אגודה לאומית לקימום אנשים
עם מוגבלות שכלית בישראל (ע"ר)

“לעשות את החברה הישראלית מקום טוב יותר לאנשים עם מוגבלות שכלית ולבני משפחותיהם: חברה מכבדת, חמה ומקבלת, המאפשרת מימוש עצמי, מתוך הכרה בשונות ומחויבות לשוויון הזדמנויות” (חזון אקים ישראל).

אקים ישראל, הינו ארגון ארצי של הורים ושל אנשים עם מוגבלות שכלית בישראל. מיום היווסדו בשנת 1951, פועל הארגון למיצוי זכויותיהם, ולקידום שיפור איכות חייהם ורווחתם של כ- 34,500 אנשים עם מוגבלות שכלית ומשפחותיהם, באמצעות סנגור משפטי וסנגור קהילתי. הארגון פועל, להכללה (אינקלוז'ן) של אנשים עם מוגבלות שכלית בקהילה, להעצמה של האנשים, לסנגור עצמי ולשילובם כחלק מהחברה, באמצעות מטה אקים ו- 60 סניפים ומוקדי פעילות הפרוסים ב- 77 ישובים ברחבי הארץ, במגזר היהודי והערבי. בהתאם לחזונו, מקדם הארגון הטמעת עמדות חיוביות כלפי אנשים עם מוגבלות שכלית. לצד היותו ארגון מסנגר, מפעיל אקים בשיתוף עם משרד הרווחה והרשויות המקומיות, כ- 100 מסגרות ברחבי הארץ, בתחומי חינוך, דיור בקהילה, תעסוקה, תרבות ופנאי, גיוס לצה"ל והתנדבות בשירות הלאומי האזרחי.

“הורים למען הורים”

קו סיוע ותמיכה 1-800-399-333

www.akim.org.il

אקים ישראל רח' פנחס רוזן, 69 ת"א

טל': 03-7662222